

Posmatranje ptica na Maljenu u julu 1995. i junu 1996. godine

U radu je obradena fauna ptica planine Maljen. Korišćeni su podaci prikupljeni na terenskim posmatranjima jula 1995. i juna 1996. godine. Zabeleženo je 69 vrsta ptica na 15 lokaliteta i 8 različitih stanista. 1996. god. je posmatran orao zmijar (Circus gallicus), koji na Maljenu nije zabeležen od sredine sedamdesetih godina

Uvod

Prve podatke o fauni ptica Maljena zabeležio je Matvejev 1946. godine. Postoje njegovi neobjavljeni podaci iz perioda od 1948. do 1978. godine. Od 1990. godine u okviru projekta Istraživačke stanice Petnica sprovode se istraživanja ovog područja i u bazi Istraživačke stanice Petnica postoje podaci sa tih posmatranja.

Na terenu smo proveli 1995. godine 9 terenskih dana (23–31. jul) i obavili 42 posmatranja, a 1996. godine 5 terenskih dana (15–21. jun) i obavili posmatranja. Ovim istraživanjem obuhvaćen je centralni deo planine Maljen: područje u blizini planinarskog doma na Pitominama, okolina turističkog centra Divčibare, turistički centar Divčibare, Crni vrh i Crna reka. Cilj rada je bio ispitivanje faune planine Maljen u letnjem periodu.

Ornitološku grupu ISP koja je obavila terenski deo istraživanja činili su: Kiš V., Knežević K., Lončar L., Majkić B., Milanović J., Mićević D., Obradović V., Pastor Z., Raković M., Sofronić M., Stojanović N. i Tasić A.

Karakteristike proučavanih terena

Posmatrano područje obuhvata planinu Maljen koja se nalazi u zapadnom delu centralne Srbije. Klimat ovog područja može se okarakterisati kao umereno topao i vlažan. Godišnja suma padavina povećava se sa nadmorskom visinom.

*Viktor Kiš (1978),
Bečej, Radnička 29,
učenik 3. razreda Gimnazije u Bečej*

*Lazo Lončar (1979),
Batajnica, Braće
Smiljanić 37, učenik 2.
razreda Gimnazije
„Branko Radičević” u
Staroj Pazovi*

*Danka Mićević (1980),
Dimitrije Tucovića
41/41 Užice, učenica 2.
razreda Gimnazija „Miodrag
Milovanović-Lune
u Užicu*

Na vertikalnom preseku planine Maljen izdvajaju se tačno ograničeni vegetacioni pojasevi:

1. U submontanoj zoni, na najmanjoj visini dominiraju kserofilne šume hrasta (*quercetum frainetto-ceris*). Na većim nadmorskim visinama javljaju se kseromezofilne šume hrasta, kitnjaka i graba.

2. U montanoj zoni sa porastom nadmorske visine (između 500 i 1000 metara nadmorske visine) dominiraju bukove i bukovo-jelove šume.

Na Maljenu se nalaze i drugi tipovi šumske vegetacije od kojih se mogu navesti asocijacije crnog bora (*Pinetum nigra*), belog bora (*Pinetum sylvestris*), breze padavičave (*Betuleum pendulae*), *Fraxino orn* – *Ostrmatum caprinifoliae* i (*Saliceto albae* – *Alnetum glutinosae*).

Klimazonalno područje Divčibara, koje zauzimaju severozapadno obod planine Maljen, je pojas bukovih i bukovo-jelovih šuma, ali zbog nepovoljnih pedoloških uslova bukva i jela su potisnute od strane crnog i belog bora koji opstaju na siromašnom serpentiskom zemljištu.

Unutar pojasa borovih šuma gde je zemljište bolje razvijeno javljaju se pojedinačna stabla bukve, hrasta kitnjak, jele, cera i breze. U nekim sastojinama breza dominira.

Lokaliteti na kojima su vršna posmatranja u zoni borovih šuma na Divčibarama su u velikoj meri degradovane usled urbanizacije.

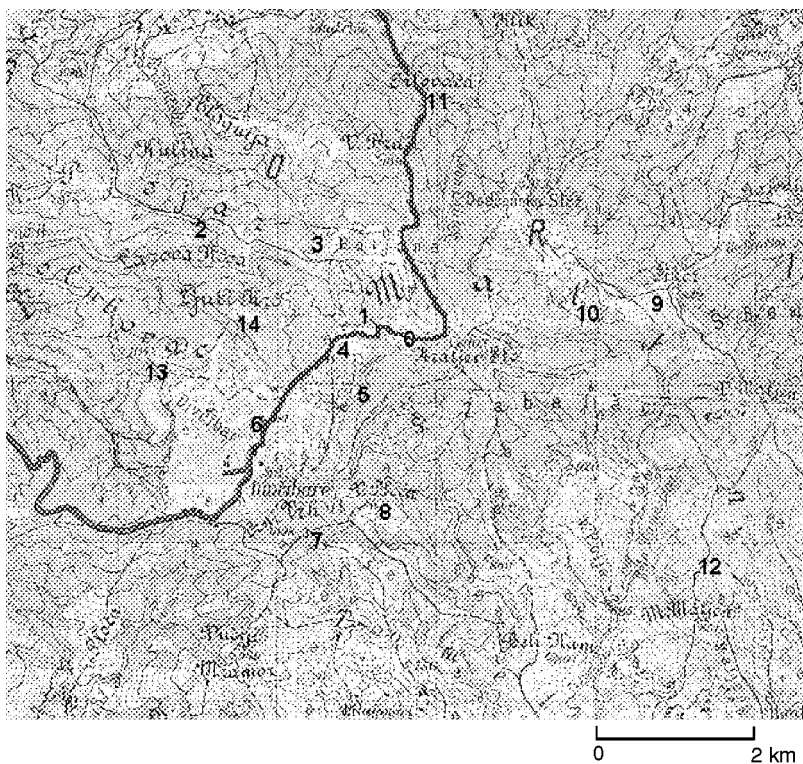
Na UTM mreži Maljen se nalazi u sektoru DP81.

Posmatranja su obavljena u više staništa:

- borova šuma
- brezova šuma
- bukovo-jelova šuma
- listopadna šuma bukve i hrasta
- livade košarice sa pojedinačnim stablima bora i bukve
- ljudska naselja (turistički centar Divčibare i vikend naselja)
- jezero za akumulaciju vode za vodovod
- retka četinarska šuma

Dinamika posmatranja bila je sledeća:

- 23. 7. 1995. Pitomine, Kraljev sto
- 24. 7. 1995. Pitomine, Divčibare, akumulacija
- 25. 7. 1995. Pitomine, Kraljev sto, Orlova stena, Relej
- 26. 7. 1995. Pitomine, Divčibare, Crni vrh, Velika pleća, Lukića koliba
- 27. 7. 1995. Pitomine, Divčibare, Ljuti krš, Osečanska strž
- 28. 7. 1995. Pitomine, Crna reka, Vukovića livada, Lazova kosa, Kraljev sto
- 29. 7. 1995. Pitomine, Divčibare, Kraljev sto
- 30. 7. 1995. Pitomine
- 31. 7. 1995. Pitomine

Mapa istraživanog područja. Brojevima su označeni lokaliteti.

The map of scanned area. Localities are marked.

- 16. 6. 1996. Pitomine, Orlova stena, „Katarinina kosa
 - 17. 6. 1996. Pitomine, akumulacija, Lazova kosa, Crni vrh, Divčibare, „Katarinina kosa
 - 18. 6. 1996. Pitomine, Nikšića gradina, Lazova kosa, Crna reka, Paliba, „Katarinina kosa
 - 19. 6. 1996. Pitomine, Orlova stena, „Katarinina kosa
 - 20. 6. 1996. Pitomine, Divčibare, Kraljev sto, „Katarinina kosa
- Navedeni lokaliteti nalze se na nadmorskoj visini 750–1103 metra.

Napomena: akumulacija – odnosi se na akumulaciono jezero za snabdevanje vodovoda, 1 km južno od turističkog centra Divčibare; „Katarinina kosa – interni naziv za livadu koju put Valjevo Divčibare odvaja od Pitomina.

Materijal i metode

Osnova za rad je 89 jediničnih terenskih posmatranja prikupljenih u julu 1995. i junu 1996. godine. Realizovano je 14 terenskih dana. Ptice su posmatrane metodom slobodnog obilaska terena i metodom cenzusa u tački tokom celog dana (5–21^h), a u trajanju pojedinog posmatranja naj-

manje 30 min. Za jedinicu terenskog rada uzeto je jedno posmatranje faune ptica određenog staništa. Za posmatranja su korišćeni dvogledi: 7 × 35, 8 × 40, 10 × 40, 12 × 40. Ptice su određivanje pomoću ključeva za determinaciju vrsta (Bruun 1991). Podaci su beleženi na formulare za ornitološka posmatranja. Svi podaci su unešeni u ornitološku bazu podataka Istraživačke stanice Petnica.

Većina lokaliteta obilažena je po više puta kako bi se stekao potpuniji uvid o vrstama koje se tu nalaze. Tokom svih posmatranja beležen je broj jedinki i njihova socijalna struktura:

- I – pojedinačni primerci
- II – parovi
- III – parovi sa mladuncima
- IV – više parova sa mladuncima (ili manja jata)
- V – velika jata

Za vrste koje su posmatrane samo nekoliko puta navedeni su lokaliteti, datumi posmatranja (godina nije navedena pošto je isključena mogućnost zabune), brojnost, a za češće vrste sumirani su svi postojeći podaci. Sva latinska imena koja se koriste u tekstu uzeta su po Katalogu faune Jugoslavije (Vasić, Matvejev 1973), a srpska po Matvejevu (1950).

Rezultati

I CICONIIFORMES

1. Ardeidae

- 1. *Ardea cinerea* (L.) 1758. – siva čaplja
Viđena 27. 7. 1995. na akumulaciji 1 ex.

II FALCONIFORMES

2. Accipiteridae

- 2. *Accipiter gentilis* (L.) 1758. – jastreb kokošar
Pitomine 1 ex (26. 7)
- 3. *Buteo buteo* (L.) 1758. – jastreb mišar
Viđen na svim lokalitetima u paru ili pojedinačno.
- 4. *Circaetus gallicus* (Gmelin) 1788. – orao zmijar
Turistički centar Divčibare (15. 6. – Obradović, Stojanović),
Pitomine (20. 6. – Obradović).

3. Falconidae

- 5. *Falco subbuteo* (L.) 1758. – Soko lastavičar
Viđen 25. 7. kod planinarskog doma na Pitominama.

III CHARADRIIFORMES

4. Charadriidae

6. *Tringa hypoleucos* (L.) 1758. – polojka
Viđen 24.7.1995. na akumulaciji na Divčibarama.

IV COLUMBIFORMES

5. Columbidae

7. *Columba palumbus* (L.) 1758. – golub grivaš
Redovno se viđaju pojedinačni primerci na svim lokalitetima.
8. *Columba livia domestica* – domaći golub
Divčibare (26. i 27. 7), Pitomine–Divčibare (20. 6), Pitomine–Petnica (21. 6).
9. *Streptopelia decaocto* (Frisvaldszky) 1838. – gugutka
„Katarinina kosa i Lazova kosa (16. 6), Pitomine–Petnica (21. 6).
10. *Streptopelia turtur* (L.) 1758. – grlica
Kraljev sto (25. i 26. 7), Pitomine (26. 7)

V CUCULIFORMES

6. Cuculidae

11. *Cuculus canorus* (L.) 1758. – kukavica
Pitomine (15-21. 6), Crna reka (16 i 19. 6), Orlova stena i relej (16. 6); Divčibare (17. i 18. 6), Lazova kosa (17. i 19. 6); „Katarinina kosa (16, 18. i 19. 6); Crna reka (19. 6); Kraljev sto (20. 6).

VI STRIGIFORMES

7. Strigidae

12. *Strix aluco* (L.) 1758. – šumska sova
Pitomine (27. 7. 1 primerak se oglašava; 20. 6).
13. *Tyto alba* (Scopoli) 1769. – kukuvija
Planinarski dom, sve vereme posmatranja.

VII CAPRIMULGIFORMES

8. Caprimulgidae

14. *Caprimulgus europaeus* (L.) 1758. – vijoglava
26. 6. Pitomine (planinski pašnjaci i livade sa usamljenim borovima).

VIII CORACIIFORMES

9. Upupidae

15. *Upupa epops* (L.) 1758. – pupavac
28. 7. zabeležena su dva pojedinačna primerka pupavca u preletu; Lazova kosa (16. 6).

IX PICIFORMES

10. *Picidae*

16. *Picus viridis* (L.) 1758. – zelena žunja
Planinarski dom 1 ex (31. 7)
17. *Dendrocopos major* (L.) 1758. – veliki detlić
Viđen na svim lokalitetima i staništima.
18. *Dedrocopos syriacus* (Hemprich and Ehrenberg) 1833. – seoski detlić
Pitomine – Orlova stena (19. 6.); stanište bukove šume.

X PASSERIFORMES

11. *Hirundinidae*

19. *Hirundo rustica* (L.) 1758. – seoska lasta
Viđena u preletu iznad svih lokaliteta.

12. *Alaudidae*

20. *Lullula arborea* (L.) 1758. – Šumska ševa
Viđena na svim lokalitetima.
21. *Alauda arvensis* (L.) 1758. – poljska ševa
Viđena na svim lokalitetima.

13. *Motacillidae*

22. *Anthus trivialis* (L.) 1758. – šumska treptaljka
Crni vrh (26. 7), Vukovića livada (28. 7), Divčibare-Pitomine (29. 7; 15–19. 6), Lazova kosa (17. 6), Divčibare (18. 6), „Katarinina kosa (19. 6). Šumska treptaljka je uvek viđana na planinskim pašnjacima i livadama sa usamljenim borovima.
23. *Motacilla cinerea* (Tunstall) 1771. – gorska pliska
Divčibare (26. i 27. 7), Crna reka (16 i 19. 6).
24. *Motacilla alba* (L.) 1758. – bela pliska
Viđena na svim lokalitetima i staništima.

14. *Lanidae*

25. *Lanius collurio* (L.) 1758. – običan svračak
Viđen na svim lokalitetima u veoma velikom broju.

15. *Oriolidae*

26. *Oriolus oriolus* (L.) 1758. – vuga
Kraljev sto (16. 6), Lazova kosa (19. 6).

16. *Sturnidae*

27. *Sturnus vulgaris* (L.) 1758. – čvorak
Pitomine–Divčibare (18. i 20. 6), „Katarinina kosa i Pitomine (19. 6).

17. *Corvidae*

28. *Garrulus glandarius* (L.) 1758. – kreja

- Viđena u šumskim zajednicama svih dana posmatranja.
29. *Pica pica* (L.) 1758. – svraka
Divčibare–Palibe (17. 6), Pitomine–Petnica (21. 6)
 30. *Coleus monedula* (L.) 1758. – čavka
Divčibare 7 ex (26. 7).
 31. *Corvus frugilegus* (L.) 1758. – gačac
Pitomine–Petnica (21. 6).
 32. *Corvus corone cornix* (L.) 1758. – siva vrana
Divčibare (26. 7. 30 ex + 80 ex, 27. 7. jato), Pitomine–
Divčibare (29. 7). Viđena je na svim lokalitetima u velikom
broju.
 33. *Corvus corax* (L.) 1758. – gavran
Često viđen na preletu inače retka ptica na području Jugo-
slavije.
18. *Troglodytidae*
34. *Troglodytes troglodytes* (L.) 1758. – carić
Relej (25. 7), Velika pleća (26. 7), Crna reka (28. 7),
Kraljev sto (16. 6), Pitomine (18. 6).
19. *Muscicapidae*
35. *Sylvia atricapilla* (L.) 1758. – crnoglava grmuša
Velika pleća (26. 7), Crna reka (28. 7). Crnoglava grmuša
je veoma često posmatrana na svim terenima u 1996. godini.
 36. *Sylvia communis* (Latham) 1787. – obična grmuša
Crna reka (16. 6. – Obradović i Stojanović)
 37. *Phylloscopus collybita* (Vieillot) 1817. – običan zviždak
Čula se na svim lokalitetima.
 38. *Regulus regulus* (L.) 1758. – žutoglavi kraljić
Kraljev sto 4I (26. 7).
 39. *Muscicapa striata* (Pallas) 1769. – siva muharica
Planinarski dom – Pitomine (26. 7), Pitomine i Divčibare
(27. 7), Vukovića livada (28. 7); Pitomine–Divčibare (15.
6), Kraljev sto (16. i 20. 6, 26. 7), Lazova kosa (17. 6).
 40. *Saxicola rubetra* (L.) 1758. – obična travarka
Divčibare (26. 7. i 18. 6), „Katarinina kosa”, Pitomine (18.
6), Pitomine–Divčibare (20. 6).
 41. *Oenanthe oenanthe* (L.) 1758. – obična belka
Divčibare (24. 7), Pitomine (26. 7), „Katarinina kosa” (17.
i 19. 6). Obična belka je primećena na planinskim livadama
i pašnjacima sa pojedinačnim stablima bukve i bora.
 42. *Phoenicurus ochruros* (Gmelin) 1774. – planinska crvenorepka
Viđena na svim lokalitetima.
 43. *Phoenicurus phoenicurus* (L.) 1758. – obična crvenorepka

- Kraljev sto, Divčibare, Crni vrh (26. 7), Pitomine (27. jul; 15, 16, 19 i 20. jun), akumulacija–Crni vrh (17. 6).
44. *Erithacus rubecula* (L.) 1758. – crvendać
Kraljev sto (26. i 29. 7), Vukovića livada (28. 7), Pitomine (16, 17, i 19. 6), Orlova stena (16. 6), Crni vrh, akumulacija i Palibe (17. 6), Lazova kosa (18. 6), Pitomine–Divčibare (20. 6).
45. *Turdus merula* (L.) 1758. – crni kos
Viđen je na svim lokalitetima i svim staništima u paru ili pojedinačno.
46. *Turdus philomelos* (C.L.Brehm) 1831. – drozd pevač
Divčibare (26. 7), Pitomine (27. 7). Zabeleženo je oglašavanje na svim lokalitetima u 1996. godini.
47. *Turdus viscivorus* (L.) 1758. – drozd imelaš
Relej (24. 7), Pitomine i Divčibare (27. 7).
Zabeležen na svim lokalitetima u 1996. godini.
20. *Aegithalidae*
48. *Aegithalos caudatus* (L.) 1758. – dugorepa senica
Pitomine (26. 7).
21. *Paridae*
49. *Parus montanus* (Baldenstein) 1827. – planinska senica
Kraljev sto (25. 7), Divčibare (15. 6. i 26. 7), Pitomine (15. 6).
50. *Parus cristatus* (L.) 1758. – ćubasta senica
Crni vrh lex (26. 7), Pitomine–Divčibare (27. 7), Crna reka (19. 6), Kraljev sto (20. 6).
51. *Parus ater* (L.) 1758. – jelova senica
Jelova senica je viđena na svim šumskim terenima.
52. *Parus caeruleus* (L.) 1758. – plava senica
Divčibare (24. 26. i 27. 7), Kraljev sto (25. 7), Pitomine (15. i 19. 6), „Katarinina kosa (16. 6), akumulacija – Crni vrh (17. 6).
53. *Parus major* (L.) 1758. – velika senica
Viđena na svim lokalitetima.
54. *Sitta europea* (L.) 1758. – brgljez
Relej (25. 7), Vukovića livada i Crna reka (28. 7), Katarinina kosa i Kraljev sto (16. 6). Posmatrana na planinskim livada sa pojedinačnim stablima borova i proplanaka.
22. *Certhiidae*
55. *Certhia brachydactyla* (C.L.Brehm) 1820. – kratkoprsti puzavac
Vukovića livada (28. 7)
23. *Ploceidae*
56. *Passer domesticus* (L.) 1758. – domaći vrabac

Divčibare (26. i 27. 7), Kraljev sto (26. 7); 1996. viđena na svim terenima.

57. *Passer montanus* (L.) 1758. – poljski vrabac
Javlja se na Divčibarama svih datuma.

24. *Fringillidae*

58. *Fringilla coelebs* (L.) 1758. – zeba
Primećena je na livadama sa usamljenim stablima bora i bukve, četinarskim i brezovim šumama u velikom broju.

59. *Serinus serinus* (Pallas) 1764. – žutarica
Prisutna na svin lokalitetima i staništima.

60. *Carduelis chloris* (L.) 1758. – zelentarka
Pitomine (25, 26. i 27. 7), Divčibare (27. 7), Vukovića livada (28. 7); u 1996. godini konstatovana je na Pitominama, Divčibarama, Orlovoj steni i „Katarininoj kosi“ za vreme svih posmatranja.

61. *Carduelis spinus* (L.) 1758. – čizak
Pitomine–Divčibare (18. 6), Katarinina kosa (19. 6), Kraljev sto (20. 6), Pitomine (21. 6)

62. *Carduelis carduelis* (L.) 1758. – štiglic
Javlja se na svim lokalitetima i staništima.

63. *Carduelis cannabina* (L.) 1758. – konopljarka
26. 7. 1995. Kraljev sto 1ex

64. *Loxia curvirostra* (L.) 1758. – običan krstokljun
16. 6. 1996. Crna reka, Pitomine (Obradović, Stojanović)
Običan krstokljun je posmatran u bukovo-grabovoj šumi sa severne strane pošumljene četinarima.

65. *Pyrrhula pyrrhula* (L.) 1758. – zimovka
Divčibare (27. i 29. 7), Kraljev sto (16. 6), Crni vrh (17. 6), Lazova kosa (17. i 19. 6), Pitomine 17, 19. i 21. 6).

66. *Coccothraustes coccothraustes* (L.) 1758. – batokljun
Pitomine–Divčibare (17. 6), Pitomine (20. 6). Posmatran je na planinskim pašnjacima i livadama sa usamljenim borovima.

25. *Emberizidae*

67. *Emberiza citrinella* (L.) 1758. – strnadica žutovoljka
Oglašava se na svim lokalitetima, viđena je u svim staništima u velikom broju.

68. *Emberiza cia* (L.) 1766. – planinska strnadica
Crni vrh (26. 7. manje jato), Divčibare (18. 6)

69. *Emberiza cirrus* – crnoglava strnadica
Pitomine (23. 7; 19. 6), akumulacija (24. 7), relej (25. 7), Pitomine–Divčibare (15. 6), Lazova kosa (16. i 19. 6),

„Katarinina kosa (16. i 18. 6), Crna reka (19. 6). Posmatrana je na planinskim pašnjacima i livadama sa pojedinačnim stablima borova i bukve.

Zaključak

Tokom 15 dana ornitoloških posmatranja na Maljenu u junu 1995. i julu 1996. godine određeno je 69 vrsta. Većina posmatranih vrsta naseljava otvorena i šumska staništa (oko 80%), dok manji deo (oko 20%) živi na stenovitim liticama i otvorenim vodenim površinama.

U svim posmatranjima najčešće vrste su:

1. običan svračak (*Lanius collurio*)
2. žutovoljka (*Emberiza citrinella*)
3. poljska ševa (*Alauda arvensis*)
4. šumska ševa (*Lullua arborea*)
5. jastreb mišar (*Buteo buteo*)
6. običan zviždak (*Phylloscopus collybita*)

Primećena je velika brojnost gavranova (*Corvus corax*).

Primećene su vrste koje nisu karakteristične za određene tipove staništa, ali nastanjuju ove predele zbog antropogenih uticaja: siva čaplja (*Ardea cinerea*) i polojka (*Tringa hypoleucos*).

15. i 20. juna 1996. godine posmatran je orao zmijar (*Circaetus gallicus*). Ova vrsta dugo godina (od sredine sedamdesetih) nije posmatrana na Maljenu (Matvejev, neobjavljeno).

Ovi podaci sakupljeni su u sklopu projekta „Ptice Maljena započetog 1990. godine.

Literatura

- [1] Bruun, Delin, Svenson. 1991. *Die Vgel Europas*. Frankfurt: Kosmos.
- [2] Heinzel, H., Parslow, J. 1972. *The Birds of Britain and Europe*. London: Collins.
- [3] Matvejev, S. D. 1950. *Rasprostranjenje i život ptica u Srbiji*. Beograd: Srpska akademija nauka
- [4] Matvejev, S. D. 1976. *Pregled faune ptica Balkanskog poluostrva*. Beograd: Srpska akademija nauka.
- [5] Matvejev, S. D., Vasić, V. F. 1973. *Catalogus faunae Jugoslaviae IV/3, Aves*. Ljubljana: Academia scientiarum et artum Slovenica.
- [6] Peterson, T. R. 1987. *Europa madarai*. Budapest: Gondolat.

Viktor Kiš, Lazo Lončar, Danka Mićević

Birdwatching in Maljen Mountain in June-July 1995-6.

Bird fauna of Maljen mountain was analysed. Data were collected during observations in July 1995 and June 1996. Sixty-nine bird species at 15 different locations and 8 habitats were detected. In 1996 *Circaetus gallicus* was observed, which was last observed on this mountain in the 70 s.

(Translated by S. Salim)

